

מסכת ראש השנה פרק ד'

- משנה א'** יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה" –
- מן התורה אין שום איסור בתקיעת שופר, אך חכמים גזרו שמא יעברנו די אמות ברה"ר לילך ללמוד לתקוע, ובביהמ"ק לא גזרו, משום שכהנים זריזים הם [וזהו הנקרא "אין שבות במקדש"]. במדינה היינו בירושלים, ולהרמב"ם ירושלים קרויה מקדש, ושאר ארץ ישראל קרויה מדינה.
- משנה ב'** "משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיתקעו בשבת בבי"ד כדי שלא תשתכח תורת שופר. –
- ישנם ג' שיטות במשנה מה תיקן ריב"ז:
- א. ת"ק סובר שתיקן בכל מקום שיש בו בי"ד של כ"ג [סנהדרי קטנה] ואף שלא נמצאים במקומם הקבוע, אלא נמצאים שם באקראי.
- ב. ר' אלעזר סובר שתיקנו רק בבי"ד של ע"א, והיינו ביבנה, ששם הייתה הסנהדרי גדולה ובאמת כשגלו הסנהדרי גדולה למקום אחר תקעו במקום שגלו.
- ג. אמרו לו סוברים כת"ק שאף בבי"ד של כ"ג תוקעים, אבל רק במקומם הקבוע [דאל"כ מה הוסיפו אמרו לו על ת"ק, ובמשנה מדויק שהאמרו לו סוברים שרק במקום הקבוע של הבי"ד תוקעים דהשוו את זה ליבנה, כמו שביבנה זה קבוע, כך בי"ד של כ"ג קבוע].
- משנה א'** "זעוד זאת היתה ירושלים יתירה על –
- סנהדרי גדולה גלו עשר גלויות, מלשכת הגזית שבביהמ"ק לחנות- (1) [=בהר הבית], מחנות לירושלים- (2) מירושלים ליבנה- (3)

יבנה"

ומיבנה לאושא- (4) ומאושא ליבנה- (5) [פעם שניה] ומיבנה לאושא- (6) ומאושא לשפרעם- (7) ומשפרעם לבית שערים- (8) ומבית שערים לצפורי- (9) ומצפורי לטבריא- (10) ואומרת משנתנו, כשהסנהדרין היו בגלות ירושלים היה לה יתרון, מכשהיו בגלות יבנה.

מזה שהמשנה אומרת "ועוד" משמע שהיה עוד יתרון, ואומרת הגמי' שחסר במשנה, והחילוק, שביבנה היו תוקעין רק בבי"ד [כמפורש בסוף המשנה], ובירושלים תקעו בכל ירושלים.

ירושלים היה לה יתרון על יבנה, שגם עיר סמוכה לירושלים היו תוקעין בה, ומביאה המשנה ד' תנאים שיקרא סמוך:

א. שהיא רואה - שהעיר הסמוכה רואה את ירושלים [למעט כשהיא בעמק].

ב. ושומעת - שהעיר הסמוכה יכולה לשמוע תקיעת שופר מירושלים.

ג. וקרובה - שנמצאת בתוך התחום לירושלים.

ד. ויכולה לבוא - שאין מפסיק שם נחל.

בראשונה היינו קודם שחרב המקדש. בתורה כתוב "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו'" ולכן במדינה ניטל הלולב רק יום א' מן התורה, ובהמשך הכתוב "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים" ואחז"ל ששמחה זו היינו בלולב, א"כ לפני ה' אלוקיכם - שזה ביהמ"ק הלולב ניטל ז' ימים.

לאחר חורבן ביהמ"ק תיקן ריב"ז שגם במדינה יהא לולב ניטל שבעה ימים זכר למקדש. וכתב התיו"ט דשבעה לאו דווקא, דאינו דוחה שבת. ושואל התיו"ט מדוע באמת אינו דוחה שבת כמו שופר, שלאחר החורבן תיקנו שידחה שבת בבי"ד? ותירץ דשופר

- "שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבוא תוקעין וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד "

משנה ג' "בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד"

- "משחרב ביהמ"ק התקין ריב"ז שיחא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש"

דוחה שזה רק יום אחד, ונמצא שלא יתקעו כלל, משא"כ לולב ניטל בשאר ימים.

מן התורה אסור לאכול מהתבואה החדשה עד ט"ז ניסן, לאחר שהניפו את העומר, ומשחרב ביהמ"ק שלא מניפים עומר, מן הדין מותר לאכול מן הבוקר של ט"ז ניסן, ועשה ריב"ז תקנה שיהא כל היום אסור, כי מהרה יבנה המקדש, ויכשלו לאכול מן הבוקר כפי שרגילים, ולא ימתינו להנפת העומר.

– "זשיהא יום הנף כולו
אסור"

קבלת עדות

בזמן שקידשו עפ"י הראיה, משנכנס ליל ל' של אלול, היו נוהגים קדושת החג מספק שמא יבואו עדים למחר, ויקדשו את החדש, ולא היו עושים מלאכה, והתפללו תפילת ר"ה, ותקעו בשופר, ובביהמ"ק בשעת הקרבת קרבן תמיד של שחר, תקנו שהלויים יאמרו שיר של חול, ולא של ר"ה, מפני שברוב הפעמים העדים היו באים רק לאחר תמיד של שחר.

– משנה
ד'

ושלש תקופות היו בענין קבלת העדים, עד איזה שעה מקבלים אותו. וכפי שהזכרנו עד שבאו העדים נהגו יו"ט מספק, ואם באו עדים ביום ל' נהגו קדושה מוודאי, וביום ל"א נהגו חול, ואם לא באו עדים ביום ל"א, עשו בי ימים ר"ה.

– (א). "בראשונה היו
מקבלין עדות החדש
כל היזום"

מדובר בתמיד של בין הערבים, והלויים לא ידעו אם לומר שיר של חול או של ר"ה, י"א שלא אמרו שיר כלל, וי"א שאמרו של חול, ואז תקנו שיקבלו רק עד המנחה [עד תשע שעות ומחצה – שהוא זמן תמיד של בין הערבים].

– (ב). "פעם אחת
נשתהז העדים
מלבוא זנתקלקלו
הלזים בשיר התקינז
שלא יהז מקבלין אלא
עד המנחה"

לאחר המנחה לא קבלו את העדים והמשיכו לנהוג קודש אף

"ואם באו עדים מן

שוודאי חול, כדי שבשנה הבאה לא יזלזלו, ויעשו מלאכה מתחילת היום.

יוצא שעד מנחה נהגו קודש מספק, ומן המנחה נהגו קודש שלא יזלזלו, וביום ל"א נהגו קודש מוודאי.

משחרב בית המקדש שאין כבר חשש לקלקול השיר, שוב מקבלים כל היום, ופעמים שר"ה יום א', ופעמים שני ימים.

בפרק ב' למדנו שעיקר מצות קידוש החודש תלוי בראש בית דין שהוא צריך לומר מקודש, ואם ראש בית דין נמצא במקום אחר, חשש ריב"ז שאם העדים יצטרכו ללכת למקום שהראש בית דין נמצא, זה ימנע אותם מלבוא להעיד פעם אחרת. לכן תיקן ריב"ז שתמיד העדים באים למקום הוועד [מלשון אסיפה] שהסנהדרין יושבים שם, והסנהדרין מקדשים את החודש ללא ראש בית דין.

המנחה זלמעלה

נוהגין אותו היום

קדש זלמחר קודש"

ג). "משחרב ביהמ"ק –

התקין ריב"ז שיהו

מקבלין עדות החדש

כל היום"

– "אמר רבי יהושע בן

קרחא ועוד זאת

התקין ריב"ז שאפילו

ראש בית דין בכל

מקום שלא יהוא

העדין הזלכים אלא

למקום הזועד"

טבלת תקנות ריב"ז

הטעם	לאחר התקנה	הטעם	קודם התקנה	
שלא יהא מצב שלא יתקעו כלל	1. תוקעין בבי"ד של כ"ג אפי' באקראי. 2. תוקעין בבי"ד של ע"א. 3. תוקעין בבי"ד של כ"ג במקום הקבוע.	במקדש אין שבות במקדש. ובמדינה גזירה שמא יעבירונו ד"א ברה"ד	במקדש תוקעים בשבת ולא במדינה	תקנה א'
זכר למקדש	שיהא לולב ניטל במדינה שבעה	במקדש דכתיב ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים במדינה דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון	לולב ניטל במקדש שבעה במדינה יום אחד	תקנה ב'
מהרה יבנה המקדש ויבוא לאכול מהבוקר	יום הנף כולו אסור	כך כתוב בתורה	אסור חדש עד זמן הנפת העומר בט"ז ניסן	תקנה ג'
שאין ביהמ"ק ואין חשש של קלקול	לאחר החורבן קבלו עדים כל היום	1. כל היום כשר לעדות החדש. 2. שלא יהא קלקול.	1. בראשונה קבלו עדים כל היום. 2. משנתקלקלו קבלו עדים עד המנחה.	תקנה ד'
שלא יהיו נמנעין מלבוא	העדים הולכים רק למקום הועד	שראש ב"ד צריך לומר מקודש	העדים הולכים למקום ראש הבית דין	תקנה ה'

משנה ה'

– בכל התפילות ישנם שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות, ולענין האמצעיות, ביום חול יש 13 ברכות, בשבתות ובימים טובים ומוספים יש ברכה אחת, ובראש השנה שלש ברכות: (1). קדושת היום, (2). זכרונות, (3). שופרות, אבל מלכיות כולל עם ברכה אחרת.

אבות קוראים משום שמזכירים את האבות, גבורות שאומרים "אתה גבור", קדושת השם "אתה קדוש".

מזכיר פסוקי מלכיות בתוך ברכת קדושת השם, משום ששניהם מאותו ענין של מלכות, ומסיים "המלך הקדוש" שהסיום מתאים גם למלכיות.

משום שרצו להסמיך את התקיעות אחד אחר השני .

היינו אתה בחרתנו המדבר בקדושת היום.

ואומר פסוקי זכרונות ותוקע, ופסוקי שופרות ותוקע.

עבודה = היינו רצה, הודאה = מודים, ברכת כהנים = היינו שים שלום משום שברכה זו מדברת על ברכת כהנים.

ומבאר הגמ' את השאלה שאם לפי ריב"ג מלכיות לא שוה לזכרונות ושופרות שלא תוקעים בו, א"כ למה הוא מזכיר עשרה פסוקים במלכיות, כמו בזכרונות ושופרות, ואם מזכירים בו עשרה פסוקים, הרי לנו שהשווהו לזכרונות ושופרות, וא"כ שוה גם לענין התקיעות, שתוקעים בו.

רבי עקיבא חולק וסובר שבקדושת השם אינו תוקע, ומזכיר פסוקי מלכיות עם קדושת היום ותוקע, כמו שתוקע לזכרונות ושופרות.

"סדר ברכות אומר

אבות וגבורות

וקדושת השם"

"וכולל מלכיות עמהן"

"זאינו תוקע"

"קדושת היום

ותוקע"

"זכרונות ותוקע

שופרות ותוקע"

"ואומר עבודה

והודאה וברכת

כהנים"

"אמר לו ר"ע אם אינו

תוקע למלכיות למה

הוא מזכיר"

"אלא אומר אבות

וגבורות וקדושת

השם, וכולל מלכיות

עם קדושת היזם

ותוקע זכו"

משנה "אין פוחתין מעשרה

ו' מלכיות"

אין אומרים פחות מעשרה פסוקים שמוזכר בהם תיבת מלך, והפסוקים לקוחים מתורה והכתובים והנביאים, [ומה שמקדימים פסוקי כתובים לפסוקי נביאים, משום שאומרים פסוקים מתהילים, והם נאמרו קודם הפסוקים שאומרים מהנביאים].

והיינו שאמר במלכיות ג' פסוקים, פסוק א' מתורה ופסוק א' מכתובים, ופסוק אחד מנביאים, וכן ג' פסוקים מזכרונות, וג' פסוקים משופרות, ובסה"כ אמר ט' פסוקים.

היינו פסוקים שמדברים בפורענות של ישראל.

היינו שאומר ד' פסוקים מנביא.

ובגמ' מבארת שלפי ר"י משלים בתורה, והיינו שאת הפסוק העשירי משלים מהתורה, ויוצא שמתורה אומר ד' פסוקים, ואם השלים בנביא יצא.

בתחילה היו מזדרזין ואומרים מלכיות זכרונות שופרות בתפילת שחרית ואז היו תוקעין, אך כשהגויס גזרו שלא לתקוע, וידעו שתוקעים בשחרית, היו עוקבים אחריהם עד סוף זמן תפילת שחרית, ומשראו שלא תוקעים עזבום, ולכן תקנו לתקוע במוסף, וזהו הפירוש "השני מתקיע" דהיינו השני שמתפלל מוסף, הוא אומר את המלכיות זכרונות ושופרות, ובזה עושה שיתקעו.

דהיינו המתפלל שחרית, ואין הכוונה בר"ה, דבר"ה לא אומרים הלל, משום שספרי חיים ומתים פתוחים לפניו.

"ריב"נ אומר אם אמר

שלוש שלש מכולן

"יצא"

"אין מזכירין זכרון

מלכות ושופר של

פורענות"

"מתחיל בתורה

זמשלים בנביא"

"ר' יוסי אומר אם

השלים בתורה יצא"

משנה "העובר לפני התיבה

ד' ביו"ט של ר"ה השני

מתקיע"

"זבשעת ההלל

הראשון מקריא את

הל"ל

משנה

ח'

חכמים עשו חיזוק לדבריהם, ולא התירו לעבור אף על איסור דרבנן
בכדי לתקוע בשופר, ומביאה המשנה כמה דוגמאות:

"עליו" היינו בשביל השופר, לא לילך לשמוע שופר, ולא לילך
להביא את השופר.

אף שיש בזה רק איסור מוקצה.

שזה איסור דרבנן גזירה שמא יתלוש.

שזה איסור דרבנן – גזירה שמא יתלוש מקל להכות הבהמה.

גזירה שמא יעשה ספינה, לשוט בו.

היינו שהשופר לא תוקע טוב ורוצה לחתוך, ופעמים שיש בו רק
איסור שבות [כל גזירה דרבנן קרוי שבות], ופעמים שיש בו לא
תעשה של "מתקן מנא" ואסור משום מלאכת "מכה בפטיש".

באמת יכול ליתן מים או יין, ואף שעושה כן בכדי שיתקע טוב, אין
בזה איסור מתקן מנא, שהוא עושה בדרך רחיצה, כרוחץ כלים.
ואפילו בשבת ר"ה, ולא גזרו שמא יעבירונו, משום שלא תוקע לשם
מצוה, וכן אף מתעסקין מהן.

המתעסק לא התכוון לשם מצוה. וכן השומע מן המתעסק, אף
שהשומע התכוון לשם מצוה, המתעסק לא התכוון לשם מצוה.

1. אין מעבירין עליו

את התחום"

2. "ואין מפקחין עליו

את הגל"

3. "לא עזלין באילין"

4. "ולא רזכבין על

גבי בחמזה"

5. "ולא שטיין על פני

המים"

6. "ואין חותכין אותו

בין בדבר שהוא

משום שבות זבין

בדבר שהוא משום

לא תעשה"

"אבל אם רצה ליתן

לתוכן מים או יין יתן"

"אין מעכבין את

התינוקות מלתקוע

אבל מתעסקין עמהן

עד שילמודו"

"והמתעסק לא יצא

והשומע מן

המתעסק לא יצא"

משנה "סדר תקיעות שלש"

ט'

"של שלש שלש"

סדר תקיעות – היכן תוקעים וכמה תוקעים. שלש. היינו בשלושה מקומות תוקעים במלכיות זכרונות שופרות.

שבכל סדר תוקעים שלש תקיעות, תקיעה תרועה תקיעה.

ודע, דבר"ה נאמר "יום תרועה" ו"זכרון תרועה", אך לא מבואר כמה תוקעים, ובחז"ל למדו מיובל שתוקעים במלכיות זכרונות ושופרות, וכן למדו מיובל שכל תרועה יש תקיעה לפניו ותקיעה לאחוריו, א"כ מן התורה תוקעים ט' תקיעות, 6 תקיעות ו-3 תרועות.

היינו קבוצה של תקיעות, והכוונה לשלש תקיעות, ואם כן יוצא שתקיעה אחת שיעורו כשיעור של תרועה אחת.

יבבה היינו קול קצר, כענין שנאמר "ותיבב אם סיסרא", ונחלקו בזה הראשונים, י"א שכל יבבה הוא קול אחד קצר, א"כ, תרועה הוא 3 קולות, וצריך להאריך בכל תקיעה באורך של שלש קולות, וי"א שכל יבבה מורכב משלש קולות, א"כ תרועה הוא 9 קולות קצרים, וא"כ צריך להאריך בתקיעה באורך של תשע קולות.

ומכאן יצא שתוקעים 30 תקיעות, משום שמסתפקים מהו התרועה, ומספק עושים שברים לחוד, ותרועה לחוד, ושברים יחד עם תרועה.

הראשונה היינו שקודם התרועה, ולכן נקט תקע בראשונה, לומר שהיה ניכר שבשני משך כשתים, שהיה כפול מהראשון.

משום שכל תקיעה צריך שיהיה לו התחלה וסוף, וכאן לתקיעה הראשונה אין סוף, ולתקיעה השניה אין התחלה.

היינו שבירך מלכויות זכרונות ושופרות, ולא היה לו שופר.

ואחר התפילה נזדמן לו שופר, תוקע תשע תקיעות [מה"ת]. תקיעה תרועה ותקיעה שלוש פעמים בלא סדר הברכות.

"שיעור תקיעה

כשלש תרועות"

"שיעור תרועה

כשלש יבבות"

"תקע בראשונה

וזמשך בשניה

כשתים"

"אין בידו אלא אחת"

"מי שברך"

"זאח"כ נתמנה לו

שופר תוקע וזריע

ותוקע שלש פעמים"

"כשם ששליח ציבור

חייב כך כל יחיד ויחיד

חייב"

"רבן גמליאל אומר

שליח ציבור מוציא

את הרבים ידי חובתן"

היינו כמו שש"ץ חייב להתפלל תפילה בלחש, אף שמתפלל גם בקול,

כך כל יחיד חייב להתפלל לבד, והכוונה לומר שהבקיאים לא יוצאים

יד"ח מהש"ץ, וחזרת הש"ץ נתקן רק לשאינם בקיאים.

ר"ג חולק על ת"ק וסובר שש"ץ מוציא יד"ח אף את הבקיאים.

להלכה נפסק כחכמים, ורק בר"ה שגם הבקיאים נחשבים כאינם

בקיאים, יכול הש"ץ להוציא את כולם יד"ח.